

Slutredovisning

Aktiv etablering av rödlistade arter i anlagda, vattenanknutna biotoper i odlingslandskapet – Etapp 2

Inledning

Många rödlistade arter är knutna till vattenmiljöer i odlingslandskapet. Dessa miljöer har i modern tid blivit starkt undanträngda till följd av utfyllnad, dränering, igenväxning, försämrade vattenkvalitet med mera. Bland annat i syfte att förbättra statusen för sådana hotade arter har under senare år ett stort antal damm- och våtmarksmiljöer ny- eller återskapats i jordbrukslandskapet, till stora kostnader för samhället. I sådana anlagda våtmarker i västra Skåne har spontant etablerats en hög biologisk mångfald, vilket är positivt. Många rödlistade arter, som enligt gamla uppgifter tidigare funnits i den västskånska slättbygden, men som numera är starkt undanträngda från detta landskap, har emellertid inte koloniserat de anlagda våtmarkerna i någon större utsträckning. Detta trots att de i flera fall sannolikt utgör lämpliga livsmiljöer för de aktuella arterna. Dagens fragmenterade landskap med alltför stora avstånd mellan lämpliga biotoper kan vara en förklaring till att arterna har svårt att sprida sig från sina undanträngda positioner.

Mot bakgrund av de stora summor samhället investerar för att återfå vatten- och våtmarks- miljöer är det av intresse att undersöka om aktiv etablering kan vara en fungerande metod att förbättra utbredningsstatusen av vissa hotade arter, med begränsad egen spridningsförmåga. Vissa sådana arter, t ex knöl- och spetsnate, finns numera endast på någon eller några enstaka lokaler i landskapet. De löper därmed stor risk att helt slås ut av slumpmässiga påverkans- faktorer (såsom extremt väder, utfyllnader, dräneringsarbeten, olyckshändelser med mera) som ständigt riskerar att drabba enskilda lokaler. Om dessa arter kan etableras på ett antal nya lokaler minskar riskerna att de ska försvinna från Skåne, och Sverige. I detta projekt har försök gjorts att aktivt etablera några av dessa växt- och djurarter i ett antal anlagda våtmarker.

Ekologgruppen i Landskrona AB har lång erfarenhet av våtmarksanläggning. Dessutom finns specialkompetens gällande flora och fauna inom gruppen, samt ett brett kontaktnät med forskare och myndighetspersoner.

Förutsättningar för aktiv etablering av rödlistade arter i anlagda, vattenanknutna biotoper i odlingslandskapet har undersökts i en förstudie som utfördes av Ekologgruppen under 2008, med bidrag från FoU, Jordbruksverket. I denna förstudie togs några lämpliga rödlistade arter fram och även några lämpliga anlagda våtmarker där arterna kan etableras. I en andra etapp 2009 har det praktiska arbetet inletts.

Arbete under 2009

Arbetet under 2009 har inneburit en detaljerad planering av det praktiska arbetet. En fortsatt förankring av projektet har skett med artspecialister, forskare vid Lunds universitet, länsstyrelsen i Skåne och Artdatabanken. I samråd med botanister med specialkunskap om de aktuella arterna har kända lokaler för arterna besökts. Även de tilltänkta givarlokalerna har besökts med dessa botanister. Berörda kommuner och markägare har kontaktats. Översiktliga flora- och faunainventeringar av lokalerna har gjorts. Vattenprover har analyserats från givar- och mottagarlokaler. För några av arterna (strandpadda, glansskivsnäcka) har burar konstruerats, som fungerat som skydd den första tiden efter utsättningen. Efter utsättningen har överlevnaden

kontrollerats vid upprepade tillfällen. För att underlätta övervakningen har utsättningsplatserna avgränsats med finmaskigt nät för vissa av arterna. Etableringen av strandpadda är helt avslutad, medan utsättning av resterande arter beräknas ske senast vecka 45.

För de fridlysta arterna har dispens sökt för flyttning. Samråd med länsstyrelsen i Skåne har skett för berörda arter. Tillstånd för hantering av strandpadda har erhållits från Jordbruksverket. Arbetet har bedrivits av personal från Ekologgruppen i Landskrona AB. Jan Pröjts har ansvarat för utsättning av strandpadda och glansskivsnäcka, samt inventerat bottenfaunan på de aktuella lokalerna. David Reuterskiöld har ansvarat för natearterna och även växtinventerat de aktuella lokalerna. Karl Holmström har ansvarat för arbetet med gullstånds. Ansvarig för projektet har varit Cecilia Holmström.

Det visade sig vid fältbesöken att vissa lokaler inte fungerade av olika anledningar (se nedan). Justeringar av det ursprungliga åtgärdsprogrammet fick därmed göras. Nedan redovisas de åtgärder som gjorts och planeras under 2009.

Spetsnate (*Potamogeton acutifolius*)

Hotkategori: EN, Starkt hotad.

Fridlyst: Ja

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja

Utförande: Insamling av övervintringsskott (turioner) under vecka 45. Dessa placerades dagen efter ut i 4 anlagda våtmarker: Askeröds mosse och Torps by i Kävlingeåns avrinningsområde, damm vid Dalby (Höje å) samt nyanlagd damm vid Fru Alstad (Sege å). För att underlätta uppföljning av försöket lades turionerna ut i ett begränsat strandavsnitt i respektive damm som inhägnats med finmaskigt nät. I vardera våtmark placerades 25 turioner ut.

Givarlokaler:

Kärragården

Ystads kommun. Äldre småvatten i beteshage 5,8 km NNV Ystads centrum på fastigheten Kärragården 5:1. Koordinater (RT90): 6 151 452, 1 371 721.

Mycket riklig förekomst 2009. Känd under lång tid från lokalen. Vid första fältbesöket den 3 september var turionerna inte särskilt framträdande, men vid besöket den 6 oktober fanns rikligt med turioner. Även vid återbesök den 23 oktober var spetsnate vid god vigör och det fanns rikligt med turioner. Vid insamlingen den 4 november hade turionerna sjunkit ned, men kunde tas upp med räfsa.

Bandnate (*Potamogeton compressus*)

Hotkategori: VU, sårbar.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja

Utförande: Insamling av övervintringsskott (turioner) under vecka 45. Dessa placerades ut i 4 anlagda våtmarker: Askeröds mosse och Torps by i Kävlingeåns avrinningsområde, damm vid Dalby (Höje å) samt nyanlagd damm vid Fru Alstad (Sege å). För att underlätta uppföljning av försöket lades turionerna ut i ett begränsat strandavsnitt i respektive damm som inhägnats med finmaskigt nät. I vardera våtmark placerades 25 turioner ut.

Givarlokal:

Charlottenberg

Trelleborgs kommun. Äldre småvatten på åkermark 3,2 km NV Anderslöv på fastigheten Domme 15:1. Koordinater (RT90): 6 150 110, 1 339 725.

Tämligen riklig förekomst 2009. Även uppgiven som ”ganska riklig” i början av 1990-talet under inventeringen av Skånes flora. Turioner fanns relativt rikligt vid fältbesöket 10 september. Vid besök 23 oktober hade bandnaten till stor del vissnat ner och turionerna låg

spridda över botten. Detta gällde även vid insamlingen den 2 november. Turionerna kunde relativt lätt tas upp med hjälp av räfsa.

Knölnate (*Potamogeton trichoides*)

Hotkategori: EN, Starkt hotad.

Fridlyst: Ja

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja

Utförande: Med hänsyn till att den enda lokalen i Skåne helt torkat ut, kunde ingen insamling/utplantering av arten göras under 2009.

Givarlokal:

Tågarpsgården

Simrishamns kommun. Äldre mangelgrav på åkermark intill gårdsplan. 2,3 km VNV Ö Tommarps kyrka på fastigheten Tågarp 8:8. Koordinater (RT90): 6 157 636, 1 398 798. Måttligt riklig 2009. Den 3:e september var dammen uttorkad men ett flertal skott låg i den blöta mossmattan som täckte botten. Fyndet har belagts och artbestämningen bekräftats av Erik Ljungstrand vid Botaniska trädgården i Göteborg. Vid återbesök i början av oktober var lokalen tyvärr helt uttorkad och inga skott delar kunde iakttas. Det var också frost flera nätter i oktober, och det återstår att se om arten klarat detta. Det har varit ovanligt låga vattenstånd i Skåne under 2009.

Uddnate (*Potamogeton friesii*)

Hotkategori: NT, Missgynnad.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja

Utförande: Arten har eftersökts på ett par tidigare kända lokaler, men inte återfunnits. Av tidsbrist har inte fler uddnate-lokaler kunnat besökas, och arten har inte kunnat prioriteras under etapp 2.

Rödlånke (*Lythrum portula*)

Hotkategori: NT, Missgynnad.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Nej

Utförande: Rödlånke påträffades i riklig mängd vid en lokal i nordöstra Skåne.

Mottagarlokalerna ansågs, vid noggrannare bedömning i fält, inte helt lämpliga för arten, som inte växer nersänkt i vatten, utan på översvämningssmark.

Gullstånds (*Senecio paludosus*)

Hotkategori: EN, Starkt hotad.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Nej

Utförande: I samband med en pågående exploatering flyttades ca 10 stora marksjok med plantor i juli 2009 till en plats i närheten, vid en nyanlagd våtmark. Jorden som dessa plantor stod i hade en exceptionell vattenhållande förmåga. Ytterligare ca 10 plantor grävdes upp den 12 november för utplantering på Askeröds mosse i område med vasstarrvegetation. Gullstånds har tidigare funnits norr om Vombsjön men veterligen ej i Harlösabäckens avrinningsområde vari Askeröds mosse ligger. De senaste observationerna av gullstånds i området gjordes i mitten av 1990-talet och då invid Borstbäcken. Möjligheten till spontan pollination mellan inplanterat materiel och eventuellt kvarvarande naturlig population bedöms som mycket liten/obefintlig. Satsningen på flytt av plantor, och inte uppdrivning av fröplantor, baseras på omfattande försök

som utförts i England¹. Arbetet har skett i samråd med Kjell-Arne Olsson som följt gullståndspopulationerna längs Helge å under många år.

Givarlokal: Helge å vid Kristianstad

Översvämningssmarker med vasstarrvegetation längs Helge å vid Kristianstad, där arten finns rikligt. Markägare Kristianstads kommun.

Kärnocka

Hotkategori: CR, Akut hotad.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja

Utförande: Kärnocka har avskrivits efter samråd med initierade botanister som försökt etablera arten men misslyckats. Eventuellt kan försök med arten provas i nästa etapp, om en lämplig miljö hittas.

Glansskivsnäcka

Hotkategori: VU, Sårbar.

Fridlyst: Nej

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Nej

Utförande: En flytt av snäckor till Askeröds mosse och Torps by (Kävlingeåns avrinningsområde) gjordes i vecka 45. Snäckorna hölls den första veckan i en mindre plastbur, för att därefter släppas ut i en mindre inhägnad med plastnät, där även natearterna planterats ut. Ca 50 - 100 snäckor sattes ut dels vid Askeröds mosse och dels vid Torps by.

Givarlokal:

Svaneholmssjön

Glansskivsnäckan förekom fläckvis rikligt vid fältbesök i oktober. Insamlingen gjordes den 6 november och samma dag skedde utsättningen.

Strandpadda

Hotkategori: VU, Sårbar.

Fridlyst: Ja

ÅGP (åtgärdsprogram) fastställt: Ja, under revidering

Utförande: Utsättning av ägg skedde den 17 april i damm 2 och 3 vid Smyge. I damm 4 sattes ägg ut den 27 april samt den 1 och 11 maj. Den 4 juni sattes ägg ut i damm 6. Äggen placerades i burar (gjorda av plastlådor, med lock) och när ynglen kläckts och växt till sig släpptes de ut i dammen. Utplantering av yngel från Hofterup gjordes den 11 maj och 4 juni i damm 2, och den 4 juni i damm 5. Dessutom skedde utsättning av yngel och uppfödda årsungar (från Ravlunda) i damm 2 den 6 augusti. Vid utsättningen av yngel och årsungar användes inga burar.

Överlevnaden av ägg i burar var god, men då de släpptes ut i dammarna kunde de inte återfinnas. Flera teorier om orsaken finns, bl a observerades vuxna individer av större vattensalamander i början av juni nattetid i damm 2, och denna art kan äta upp yngel. Återfynd av några exemplar av årsungar gjordes dock vid fältbesök den 16 september, vilket var mycket glädjande.

Givarlokal: Strandpadda-lokalen vid Vressel, som skulle vara givarlokal till Torps by, var upptrampad och grumlig. Inga ägg hittades och endast några enstaka yngel. Därmed fick utsättningen vid Torps by utgå.

Järavallen

Vid anlagda smådammar invid en större anlagd sjö fanns mycket rikligt med ägg och yngel våren 2009 och lokalen bedömdes vara en mycket lämplig givarlokal.

¹ PALMER, M.A. (ed). 2006. Fen Ragwort *Senecio paludosus* L: a review of conservation work carried out under English Natur's Species Recovery Programme, 1991 to 2005. *Eglsh Nature Research Reports*, No. 674.

Utförda utsättningar under 2009. Strandpaddan etablerades i april – augusti, övriga arter i början av november. Streck betyder att den planerad utsättningen inte blivit av.

	Askeröd	Torps by	Lödde	Dalby	Fru Alstad	Smyge
Spetsnate (<i>Potamogeton acutifolius</i>)	X	X	-	X	X	
Bandnate (<i>Potamogeton compressus</i>)	X	X	-	X	X	
Uddnate (<i>Potamogeton friesii</i>)	-	-	-			
Knölnate (<i>Potamogeton trichoides</i>)	-	-	-			
Rödlånke (<i>Lythrum portula</i>)	-	-	-			
Gullstånds (<i>Senecio paludosus</i>)	X	-	-			
Kärrnocka (<i>Tephrosieris palustris</i>)	-	-	-			
Glansskivsnäcka (<i>Segmentina nitida</i>)	X	X	-			
Strandpadda (<i>Bufo calamita</i>)		-				X

Några slutsatser

I det praktiska arbetet med arterna på deras givarlokaler, mottagarlokaler och vid etableringen händer hela tiden olika saker som gör att arbetsplanerna måste ändras. Ett flexibelt arbetssätt är nödvändigt, både när det gäller vilka arter som är praktiskt möjliga, och avseende tidsplaner. En bred åtgärdsplan, som sedan koncentreras till de moment som visar sig praktiskt genomförbara, kan rekommenderas.

Referenspersoner i projektet

Anders Jacobsson, Artdatabanken
 Göran Mattiasson, botanist
 Kjell-Arne Olsson, botanist

Ekologgruppen 2010-03-29

Cecilia Holmström